

Hargita Árpádné: Vissza Európába – rögös úton

Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, 765 oldal

Hargita Árpádné könyve egy sajátos kortörténeti dokumentum: a szerző szubjektív emlékeivel fűszerezve tárja elénk Magyarország európai uniós tagállammá válásának két évtizedes folyamatát. Ilyen mű eddig nem született: ennyi gondosan megőrzött és most aprólékosan felidézett emlék, esemény, dokumentum a maga jól követhető történetiségében és rendszerében még nem tárult elénk erről az időszakról.

A mű címe igazán találó. Azt gondolom, nem kérdéses, hogy az 1990-es évek elején a magyar társadalom általános és meghatározó várakozása volt az Európába való visszatérés. Nehéz lenne persze ezt a várakozást teljesen általánosíthatóan definiálni, de az európai családhoz történő visszavágyódás valamilyen formában kézzelfoghatóan jelen volt nem csupán a közgondolkodásban, a közéletben, de a személyes várakozásokban – gyakran vágyakozásokban – is. Ez a visszatérés egyben a jobb, szebb, élhetőbb mindennapok reményét is jelentette. Úgy hozta a precedens nélküli rendszerváltozás, hogy ez a várakozás, ez a reményekkel teli előretételezés egy rövid történelmi időszakban kétszer is megismétlődött: először 1989–1990-ben, majd az uniós csatlakozáskor, 2004-ben. A két, egymással szorosan összefüggő esemény, a szabad Magyarország megszületése, majd az Európai Unióhoz történő csatlakozás a várakozások tekintetében számos közös vonást hordoz. Ezek közül sok beteljesedett: Magyarország szabad, demokratikus piacgazdaság lett, és ahhoz az értékközösséghez csatlakozott, tért vissza, amelyikhez évszázadokra visszatekintve tulajdonképpen mindig is tartozott. Voltak persze olyan vágyakozások, amelyek nem feltétlenül álltak a realitás talaján, de ki ítélné el azokat, akik a gyakran nehezen követhető átalakulások során mindjárt a Kánaánhoz vezető utat remélték megtalálni. Ehelyett rögös úton, de végül sikeresen lett Magyarország ismét annak a közösségnek a tagja, ahol történelmi helyét a második világháborút követően évtizedekig nem foglalhatta el.

Hargita Ágnes könyve négy részre és 59 fejezetre tagolt mű, bőséges mellékletekkel, függelékkel. A kiindulópont a szerző szakmai karrierjének kezdete, a „sors rendezte előtanulmányok a nagy feladathoz” (37. o.), innen indul a történet íve, a végki-fejlet pedig Magyarország 2011. évi első európai uniós elnöksége.

A könyv I. – Felkészülés című – részében Hargita Ágnes elmeséli személyes és szakmai életútját 1963-tól 1989-ig. Ebben a részben olyan emlékek merülnek fel, amelyek a tervgazdaság működését, annak külgazdasági kapcsolatrendszerét mutatják be – „ezek egy letűnt világ emlékei, de talán ízelítőt adnak az akkori atmosz-

féráról” (63. o.). Valóban, jó kis ízelítőt kapunk, nem kevés tanulsággal, személyes emlékekkel, időnként meglepő részletekkel. De az I. rész legfőbb üzenete mégis az, ami a II. fejezettel kezdődik, az 1980-as évek nyitási politikájának bemutatása. Itt számol be a szerző a GATT-hoz történő csatlakozásról, a Nemzetközi Valutaalappal és a Világbankkal való megismerkedésről. Az I. részt a nagykövetfeleségként Helsinkiben töltött évek zárják.

A II. rész címe: Elindulunk az európai úton. Ez a rész az 1989-től 1996-ig tartó időszakot öleli át. A 18 fejezet három csomópontot tartalmaz: a rendszerváltozást, a társulási szerződést (hivatalos elnevezésével Európai Megállapodást), valamint Magyarország európai uniós csatlakozási kérelmének benyújtását. Ezek közül a legtöbb figyelmet a társulási szerződés kapja, annak tárgyalásai, a hozzá kapcsolódó szabadkereskedelmi intézkedések, a nemzeti érdekvédelem, illetve a társulási szerződés kiigazítása.

Az Európai Megállapodáshoz vezető utat elemezve a szerző bemutatja Magyarország és az Európai Közösségek kapcsolatait az 1980-as évek végén (7. fejezet). Az Európai Közösségekkel történt diplomáciai kapcsolatfelvételt követően 1988-ban létrejött Magyarország és az Európai Gazdasági Közösség között a kereskedelmi és gazdasági együttműködési megállapodás (elsőként a szocialista országok közül), majd 1989 őszén döntés született a PHARE-program megindításáról. „Az Európai Közösségekkel való társulás gondolatát először F. Andriessen, az Európai Bizottság külkapcsolatokért felelős tagja vetette fel 1989 őszén magyarországi látogatása során (...), ami csak a *Közgazdász* című (egyetemi) lapban lett közölve” – emlékszik vissza a szerző (142. o.). A társulási tárgyalások az erre irányuló magyar kérelem átadását követően 1990-ben indultak meg. A 8. fejezet bemutatja a tárgyalások mindennapjait, a tárgyaló felek álláspontjait; majd a 9. fejezet magának az Európai Megállapodásnak a tartalmát. Az olvasó számára jól érzékelhető, hogy ezek a leírások a szerző nagy szakmai hozzáértését és személyes elhivatottságát hűen tükrözik. Ugyanez igaz a következő fejezetekre, amelyek a szabadkereskedelemhez kapcsolódó különleges intézkedéseket, a szerződés hatálybaléptetését, a megállapodás jelentőségét mutatják be.

A II. rész – az Európába vezető út – következő fontos állomása Magyarország uniós csatlakozási kérelmének benyújtása, 1994. április 1-jén (15. fejezet). Az egyetlen mondatos memorandum előkészítésének és annak fogadtatásának bemutatását a társulási szerződés viszontagságait, majd annak kiigazítását leíró fejezetek követik. A 16. fejezetet az Európai Tanács 1995. decemberi madridi ülése zárja, amikor is a tagállamok állam- és kormányfői felkérték a Bizottságot, hogy készítsen véleményt a csatlakozni kívánó országokról. A csatlakozási szándék kinyilvánításával a magyar–európai uniós viszonyban induló új szakaszt némileg megtörik a társulási szerződés hányattatásai – de ezt nem a szerzőnek róhatjuk fel.

A könyv III. része az Európai Unióval folytatott csatlakozási tárgyalásokat mutatja be. A fejezet 1996 májusában, a szerző életútjának újabb állomásával, az EU melletti brüsszeli magyar misszió betöltött munkakörének kezdetével indul (23. fejezet). Ez a mű legrészletesebb, leggazdagabb és leghosszabb része, a maga 31 fejezetével. Az önmagában is összetett, a teljes *acquis communautaire* átvételére irányuló, 1998. március 31-étől (a 27. fejezettől) 2002. december 13-áig (a 42. fejezetig) tartó csatlakozási

tárgyalásokon túl ez a fejezet mutatja be a tárgyalások előfeltételének dokumentumait, nevezetesen a Bizottság kérdőívét, az arra adott magyar válaszokat, az ezek alapján kialakított bizottsági véleményt; továbbá a tárgyalások lezárását követően, a megfigyelői státus jellegzetességeit. A fejezet 2004-gyel, a tagság elnyerésével zárul.

A Bizottság kérdőívére adott válaszok, majd a csatlakozási tárgyalás fejezetei közül azokat ismerhetjük meg mélyebben, amelyek a szerző feladatkörébe tartoztak. Ez kelt némi hiányérzetet, bár valamennyi tárgyalási fejezetről kapunk képet. Az egyes tárgyalási fejezetek szakmai tartalmán túlmenően megismerhetjük a tárgyalások menetét, jellegzetességeit, lendületeit és megtorpanásait, örömeit és bánatait, nem utolsósorban a tárgyalásokon részt vevők személyén keresztül is. A tárgyalások műhelytitkait tárja fel a brüsszeli magyar misszió végzett munka bemutatása, ismét számos személyes élménnyel tarkítva (29–30. fejezet). Engedtessek meg itt, hogy a csatlakozási tárgyalások sok-sok szereplője közül egyvalakit név szerint is megemlítsek, azt a személyt, akire művében a névmutató szerint a szerző is a legtöbbször hivatkozik, a misszió akkori vezetőjét, aki egyben a főtárgyalói tisztséget is ellátta: Juhász Endrét. A tárgyalásoknak a Bizottság oldaláról meghatározó szereplője, Alan Mayhew igazgató úgy nyilatkozott a magyar főtárgyaló széles körben ismert felkészültségéről: „vele még egy ebédre sem merek leülni anélkül, hogy ne vigyem magammal a hónom alatt a társulási szerződés kötetét” (303. o.).

A szerző a tárgyalási fejezeteket azok napirendre kerülésének sorrendjében, történeti hűséget követve mutatja be a 32. fejezettől a 42. fejezetig. Ezek a fejezetek azonban sokkal tartalmasabbak és színesebbek, mint ha csupán a nagy szakmai hozzáértést kívánó tárgyalási fejezetek bemutatása történne meg: a szerző sorra követi a tárgyalások kereteit, légkörét és kilátásait meghatározó politikai eseményeket. A tárgyalásokra különös hatást kifejtő fejlemények között figyelmet kap az Európai Tanács 2000. decemberi nizzai ülése (34. fejezet), amelynek intézményi döntései – még ha számos bírálóat jogos is volt – megteremtették az Európai Unió kibővítésének intézményi feltételeit. A szerző ezt „karácsonyi ajándékként” értékeli a tárgyalásokat folytató országok számára (354. o.).

A csatlakozási tárgyalásokról az egymást követő féléves elnökségek bemutatásán keresztül is képet kapunk. Jól érzékelhető az egyes elnökségek hozzáállásának különbözősége. A szerzőnek minden oka megvan arra, hogy a 2001. első félévi svéd elnökség munkáját a tárgyalásokon áttörésként értékelje (37. fejezet.). A csatlakozási tárgyalások lezáráshoz vezető 2002. második félévi dán elnökségnek három fejezetet is szán a mű, a 42–43. fejezeteket. Részletesen bemutatja a dán elnökség eltökélttségét, a rendkívül nehéz utolsó tárgyalási fordulókat, a végkifejlethez szükséges külső körülményeket (mint például a német–francia kompromisszumot a közös agrárpolitika jövőjéről); illetve magát az Európai Tanács 2002. december 12–13-i koppenhágai ülését, amely lezárta a csatlakozási tárgyalásokat. A szerző arra is ügyel, hogy megossza velünk azokat az élményeket, amelyek a tárgyalások részeredményeihez, majd azok lezárásának hazai fogadtatásához kötődnek (35., 39. és 45. fejezet). A tárgyalások lezárásának politikai ívét a szerző a 2002-ben lezárt tárgyalási fejezetek bemutatása elé helyezi, így az abban az évben lezárt fejezetekről csak a 45. fejezetben kapunk képet, pedig ezek Magyarország uniós tagsága első éveinek kereteit nagymértékben

meghatározták (kölségvetés, kohéziós politika, közös mezőgazdasági politika, versenypolitika, intézményi kérdések).

A III. rész utolsó fejezetei a csatlakozási szerződés megszövegezésével, annak aláírásával, az alkotmánymódosítással, a népszavazással; továbbá Magyarországnak az uniós intézményekben a szerződés aláírásától a teljes jogú tagságig tartó időszak alatti megfigyelői státusával, a tárgyaló csapat sorsával, az Európai Konventtel; illetve belgiumi személyes élményekkel foglalkoznak (még azzal is, hogy mit esznek és isznak a belgák), a 46.-tól az 53. fejezetig.

A mű IV. része az uniós tagság kezdetétől Magyarország első uniós elnökségéig tart (2004–2011). A könyvnek ez a része egyfajta sűrítményét adja az uniós tagságunk első időszakának – nem titkoltan a szerző szemüvegén keresztül. Az itt sorra következő fejezetek számba veszik uniós beilleszkedésünk számos szempontját, állomását, többek között a támogatások felhasználását, a schengeni övezetbe történő belépést, a tokaji bor eredetvédelmét, a tagság első gazdasági hatásait, és adatokkal alátámasztottan bemutatja tagságunk első időszakának számunkra kedvező pénzügyi mérlegét. (44–45. és 47. fejezetek). A szerző nem kerüli meg feltenni azt a kérdést, hogy vajon hol hibáztunk, megtettünk-e mindent a megbomlott gazdasági egyensúly helyreállítása érdekében (46. fejezet). Külön fejezetet szán az uniós tagság és a határon túl élő magyarok kapcsolatának (48. fejezet). Végül az uniós tagság tűzkeresztségéről, a 2011. évi magyar elnökségről is szóló 49. fejezet zárja a művet. Ebben az utolsó fejezetben kap helyet a lisszaboni szerződés és a 2007–2013. évi pénzügyi keretterv ügye – ez a két, kiemelt jelentőségű kérdés talán több figyelmet is kaphatott volna.

Az utolsó fejezet végén a szerző Robert Schumant idézi. Ez olyan szép üzenet, hogy nem lehet ellenállni a csábításnak, hogy itt is megismételjük: „Európa nem egy nap és nem összeütközések nélkül jön majd létre. (...) De a legfontosabb, hogy az intézményeken túl, összhangban a népekben mélyen élő törekvéssel, az európai gondolat, a közösségi szolidaritás szelleme gyökeret eresztett. (...) Ez a gondolat lesz majd az az erő, amely előtt leomlik minden akadály” (622. o.).

Hargita Ágnes könyvét meleg szívvel ajánlom mindazoknak, akik kíváncsiak arra, valójában mi is történt Magyarország európai uniós taggá válásának elmúlt két évtizedében.

Iván Gábor